RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI TRANSFORMASIYALASH: YANGI DAVR ZARURIYATI

Abduraxmonova Manzura Manofovna
Sotsiologiya fanlari doktori (DSc), professor

Dadaboyev Farhodjon Fozilovich
Farg‘ona davlat universiteti
Falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
dadaboyevfarhod733@gmail.com (+99890-055-34-73)
***ORCID ID** 0009-0009-0441-9507*

Annotatsiya:
Mazkur maqolada tadbirkorlik faoliyatini raqamli iqtisodiyot sharoitida rivojlantirishning ijtimoiy-falsafiy omillari, tadbirkorning professional va individual sifatlarini yuksak bo‘lishi, shuningdek texnologik transformatsiyaga moslashish mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining muhim omili ekanligi to‘g‘risidagi fikr-mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so‘z va iboralar: *ijtimoiy-economic, tadbirkor faoliyati, zamonaviy dunyoqarash, raqamli iqtisodiyot, ijtimoiy zarurat, individual sifatlar, iqtisodiy taraqqiyot, innovatsion transformatsiya.*

KIRISH

Tadbirkor shaxs biznesni yuritish, olinadigan foydani ko‘paytirish bo‘yicha qarorlar qabul qiladi; bu qarorlar mazmuni korxona faoliyatining maqsadini aniqlab beradi. O‘z navbatida biznes odamlarni o‘zaro munosabatlari, sohasi jamiyatda inson faoliyatining muayyan ko‘rinishi sifatida namoyon bo‘ladi. Bu jarayon biznesni quyidagi kategoriyalarda ko‘rib chiqish imkonini vujudga keltiradi: inson–tovar–inson. Amerikalik tadqiqotchilar T.Rubel va S.Paladinolarning ta’kidlashicha, «Tadbirkorlar jamiyatga boylikni olib keladilar» [12]. Raqamli iqtisodiyot sharoitida esa bu fikr yanada kengroq mazmun kasb etadi: tadbirkor nafaqat moddiy boylik, balki texnologik qadriyat ham yaratuvchiga aylanib bormoqda. Biznes tarmoqlari bu avvalo shaxsni tovarlar yoki xizmat ko‘rsatish sohalaridagi o‘zaro munosabatlaridan tashkil topgan tizimdir. Faylasuf tadqiqotchilarning fikricha, biznes faoliyatini boshlashda uchraydigan samarasiz urinishlar, bozorni saralash va uni yanada savdobop qilish jarayonining bir bo‘g‘iniga aylanadi [14: 3.]. Shunday ekan, biznes inson faoliyati sifatida tushunilishi va aniqlanishi kerak. Bu jarayon tadbirkorlar uchun muhim amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, biznes falsafasining maqsadini yangi ijodiy marralariga chiqish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tadbirkorlik va biznes bir xil iqtisodiy negizga ega, ya’ni har ikkilasi ham foyda olishga qaratilgan faoliyatdir. Biroq tadbirkorlik shunchaki ishlab chiqarishdan farqli olaroq, iqtisodiyotning barcha sohalarida — ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, savdo-sotiq va raqamli platformalarda namoyon bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasining «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonunida ta’riflanishicha: *«tadbirkorlik faoliyati — yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan mulkiy mas’uliyat ostida, mavjud qonunlar doirasida, daromad (foyda) olish maqsadida, tavakkal bilan*

amalga oshiriladigan iqtisodiy faoliyatdir». Bu ta’rif ham biznesning, ham uning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini ochib beradi.

Biznes falsafasida «biznes va inson» munosabatlari markaziy o‘rinni egallaydi. Inson biznesda asosiy harakatlantiruvchi kuchdir. Akademik S.S.G‘ulomovning fikricha, *«xususiy tadbirkor to‘la yoki qisman o‘z moddiy mablag‘i yoki moliyaviy resurslariga ega bo‘lgan g‘ayratli inson bo‘lib, u ushbu resurslarni o‘z ishini (biznesini) tashkil qilish uchun ishga soladi»*. Bugungi raqamli iqtisodiyotga o‘tish davrida ushbu uslubiy yondashuv shaxsning raqamli savodxonligi va axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalari bilan boyitilishi lozim.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, biznes falsafasi tizimida tadbirkorlik faoliyati o‘zida ikki muhim omilni uyg‘unlashtiradi:

1. Ishbilarmonlik sifatini rivojlantirish va samarali intellektual faoliyatga intilish.
2. Shaxsda gumanistik, ma’naviy imkoniyatlarning to‘planganligi va uning umuminsoniy qadriyatlarga yo‘naltirilganligi.

Bugungi raqamli sharoitda ushbu ikki omilga texnologik innovatsiyalarga ochiqlik va raqamli platformalar (IT-tadbirkorlik, startaplar) bilan ishlash layoqati ham qo‘shildi. Tadbirkor o‘z manfaatlarini amalga oshirish barobarida, kishilarning ehtiyojlarini qondiradi, milliy boylikni ko‘paytiradi, odamlarni ish bilan ta’minlaydi va soliqlar orqali milliy byudjetni to‘ldiradi.

Demokratik islohotlar tufayli mamlakatimizda o‘rta sinf vakillari shakllandi. Mustaqillikning dastlabki yillarida kishilarda islohotlarga nisbatan ehtiyotkorona qarash, tajriba va maxsus axborot yetishmasligi kuzatilgan bo‘lsa, bugungi kunda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning rivojlanishi tadbirkorlik muhitini tubdan ijobiy tomonga o‘zgartirdi.

MUHOKAMA

Tadbirkorlik va ishbilarmonlik ota-bobolarimizga xos qadriyatdir. Buyuk ipak yo‘li xalqimizning xalqaro iqtisodiy va madaniy aloqalarining, shu jumladan tadbirkorligining ham amaliy ifodasidir. Amir Temurning quyidagi so‘zlari fikrimizni tasdiqlaydi: *«Ishbilarmon, mardlik va shijoat sohibi bo‘lgan, azmi qat’i, tadbirkor va hushyor bir kishi ming-minglab tadbirsiz, loqayd kishilardan afzaldir»*.

Olimlar tadbirkorlik faoliyatiga turlicha yondashadilar. Masalan, iqtisodchi A.Ortiqov uning huquqiy va tashkiliy tomonlariga urg‘u bersa, professorlar R.Ro‘ziyev va Sh.Ro‘zinazarovlar agrar sohadagi tadbirkorlikni tahlil qilib, unda dehqonlarning o‘z mehnatlari pirovard natijasidan manfaatdorligi va mustaqil tasarruf etish huquqiga e’tibor qaratadilar.

Tahlillar asosida **tadbirkorlik faoliyatiga quyidagicha ijtimoiy-falsafiy ta’rif berish mumkin:**

Tadbirkorlik — shaxsiy tashabbus va manfaatlarga asoslangan, insonning ijtimoiy-iqtisodiy hayotda qatnashish huquq va erkinliklarini ta’minlaydigan, raqamli infratuzilmadan foydalanish layoqatiga ega bo‘lgan iqtisodiy demokratiya faoliyatidir.

Tadqiqotchi X.Do‘stmuhammad global muammolarni tahlil qilib, jamiyatdagi *"shoshqaloqlik sindromi"* (Jerom Binde iborasi: *“Tezroq! Ko‘proq! Unumliroq!”*) xavfiga e’tibor qaratadi. Biz rivojlangan davlatlar qatoridan o‘rin olishga intilarkanmiz,

pirovard iqtisodiy maqsadimiz har doim yurt tinchligi, ijtimoiy barqarorlik va xalq farovonligi bilan uyg‘un bo‘lishi zarur.

XULOSA

Xulosa qilganda, Bugungi kunda, ya'ni taraqqiyotning yangi bosqichida olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar har bir tadbirkordan ijtimoiy faollikni, innovasiyalarni talab etadi. O‘zining hayotiy pozisiyasini va huquqlarini himoya qilish fuqaroni ijtimoiy faol sub'yektga aylantiradi. Biroq ushbu imkoniyatdan samarali foydalanish dunyoviy bilimlar majmuasini, huquqiy madaniyatni, ayniqsa stereotiplardan farq qiluvchi, noan'anaviy yondashishlarni, tashkilotchilik va zamonaviy mazmundagi tadbirkorlikni talab qiladi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida esa bu talablar yanada kengayib, raqamli savodxonlik, axborot xavfsizligi va texnologik moslashuvchanlikni ham qamrab olmoqda.

Fuqarolik jamiyati shakllanishi sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishidir. Bugungi taraqqiyot bosqichi har bir tadbirkordan stereotiplardan farq qiluvchi noan’anaviy yondashuvlarni, raqamli savodxonlikni va axborot xavfsizligi madaniyatini talab etmoqda. Tadbirkorlik transformatsiyasi — bu shunchaki iqtisodiy jarayon emas, balki jamiyat a’zolarining yangi texnologik davr talablariga mos ravishda o‘z intellektual qobiliyatlarini namoyon etishlarining yangi ijtimoiy shaklidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘ulomov S.S. Tadbirkorlik va biznes iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan, 2018. – 312 b.
2. Do‘stmuhammad X. To‘rtinchi to‘lqin yoxud aql-idrok tantanasiga ishonch. – Toshkent: Sharq, 2019. – 89 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016. – 56 b.
4. O‘zbekiston Respublikasining «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonuni. – Toshkent, 2012.
5. Rubel T., Paladin S. Tadbirkorlik va jamiyat. – Nyu-York: Business Press, 2001. – 186 b.